

*Н. О. Осадчук,
завідувач центру
практичної психології і соціальної роботи
КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР*

Організація психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу у 2017-2018 навчальному році

1. Забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами на кінець 2016-2017 н. р.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 10.04.2017 №1/9-200 центром практичної психології і соціальної роботи комунального закладу «Житомирський обласний інституту післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради було проаналізовано статистичну та аналітичну інформацію, яка надійшла від районних (міських) відділів (управлінь) освіти державних адміністрацій щодо діяльності працівників психологічної служби та забезпечення навчальних закладів практичними психологами та соціальними педагогами на кінець 2016–2017 навчального року.

Станом на червень 2017 року загальна чисельність дітей (учнів) по області складає 254808 вихованців. З них: вихованців ДНЗ- 49634 особи; учнів ЗНЗ всіх типів – 129199 осіб; учнів ПТНЗ- 9073 особи; студентів ВНЗ I–II рівня акредитації–25000, вихованців ПНЗ – 41740, слухачів ІППО – 162 особи.

Методистів, які відповідають за психологічну службу при районних (міських) відділах (управліннях) освіти – 25 осіб (23,25 ст.) Методисти РМК довантажені методичною роботою (виховна робота, дошкільне виховання, ГПД, образотворче мистецтво, ведення кадрової роботи, українська мова, початкове навчання, іноземна мова, етика).

На даний час відсутні методисти, які відповідають за психологічну службу в Бердичівському, Овруцькому та Малинському районах.

Гостро постає проблема науково-методичного супроводу діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації. За неможливості створення районного (міського) навчально-методичного кабінету (центру) психологічної служби системи освіти до штатного розпису ОТГ може вводитися посада методиста з психологічної служби або призначатися спеціаліст служби одного з навчальних закладів ОТГ, який буде виконувати повноваження даного працівника для співпраці з обласним центром практичної психології і соціальної роботи з питань організаційно-методичної та навчальної роботи.

Психологічна служба налічує 547 практичних психологів (396, 24 ст.); 311 соціальних педагогів (214,5 ст.). Порівнюючи з минулим навчальним роком, кількість практичних психологів зменшилась на 4 особи, а соціальних педагогів – зменшилась на 7 осіб. Проте зросла кількість ставок: практичних психологів – на 14,05 ст. та соціальних педагогів – на 10,5 ст.

Дефіцит ставок працівників психологічної служби області на кінець звітнього року складає: методистів з психологічної служби – 4,75 ст.; 378,26 ст. практичних психологів; 224,25 ст. соціальних педагогів в освітніх закладах.

Доцільно відзначити позитивні тенденції в забезпеченості працівниками психологічної служби закладів професійно-технічної освіти.

Разом з тим, органам управління освітою місцевих рівнів необхідно звернути увагу на низький рівень забезпеченості ВНЗ I–II рівнів акредитації практичним психологами та соціальними педагогами. Очевидно, керівники ВНЗ і деякі інші керівники різних рівнів не до кінця розуміють важливість роботи працівників психологічної служби саме з цим контингентом студентів. Особливо це стосується профілактики девіантної, делінквентної, адиктивної поведінки, профілактики протиправної поведінки, суїцидальних намірів, конфліктів, формування навичок здорового способу життя, адаптації внутрішньо переміщених осіб до умов навчання, надання допомоги дітям учасників АТО та ін.

2. Соціально-економічні виклики і проблеми в дитячому середовищі

Ситуація на Сході України стала для усіх нас великим викликом, психотравмуючим фактором для багатьох осіб, і зокрема дітей.

У дітей, що зазнали психотравмуючого впливу, виникають різноманітні варіанти розладів адаптації, існує нагальна потреба щодо надання соціально-психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу.

Зростає кількість випадків насильства над дітьми, яке є серйозним порушенням їх прав та може мати довготривалі і руйнівні наслідки на все життя.

Булінг є явище більш характерне для загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних навчальних закладів, де учні об'єднані формально (за віковим принципом), і менш характерне для позашкільних навчальних закладів (музичних, художніх, спортивних шкіл тощо), де діти об'єднані спільними інтересами.

З кожним роком проблема самогубств набуває все більш глобального масштабу. Суїцид у більшості випадків можна попередити. Практично кожний, хто вирішив вчинити самогубство, намагався попередити оточуючих про свої наміри. Головне – це попередження не пропустити.

Викликає тривогу рівень правопорушень та кримінальної злочинності, вчинених дітьми.

Ситуація щодо вживання алкогольних та наркотичних речовин дітьми і молоддю залишається критичною. Близько 10 % від загальної кількості учнів 7–8 класів має досвід епізодичного вживання алкогольних напоїв.

Щорічно сотні українців стають жертвами торгівлі людьми, причому часто це відбувається через необізнаність і недбалість самих людей.

Майже всі працівники психологічної служби приділяли увагу роботі з дітьми та сім'ями учасників АТО, роботі з дітьми внутрішньо переміщених осіб, роботі з їх батьками.

Проблема «роботи з дітьми і сім'ями учасників АТО», а також проблеми «адаптації переселених до нових умов перебування, навчання» надалі залишаються актуальними.

3. Ефективність функціонування психологічної служби

Керівники місцевих органів управління освітою не ставлять перед методистами з психологічної служби управлінських завдань щодо змісту їх роботи. Певною мірою це може свідчити про недостатній рівень усвідомлення керівниками значущості психологічної служби, ролі, що вона має відігравати у вирішенні актуальних питань реформування освіти.

Керівники районних/міських психологічних служб часто залучаються до виконання тих видів діяльності, що не пов'язані з виконанням посадових обов'язків. Серед практичних психологів, соціальних педагогів також спостерігається така тенденція. Актуальним питанням залишається фахова освіта працівників психологічної служби. Керівники освітніх закладів приймають на роботу працівників без фахової освіти, що суперечить законодавству. Подібний підхід до організації діяльності спеціалістів служби негативно позначається на якості виконання ними безпосередніх функціональних обов'язків, мотивації до підвищення власного професійного рівня.

Наголошуємо на необхідності проведення з керівниками освітою усіх рівнів спеціальних занять, семінарів, тренінгів, на яких би надавалась адекватна інформація про можливості працівників психологічної служби, нормативно-правові засади їх професійної діяльності та роль у забезпеченні високої ефективності освітніх реформ.

Проблемою залишається забезпеченість фахівців усім необхідним для виконання професійних завдань.

Найбільшій допомозі фахівці потребують у підвищенні кваліфікації, методичній підтримці діяльності, забезпеченості технічними та методичними засобами, супервізії, інтервізії.

Спеціалісти психологічної служби мають проводити «години психолога» та викладати факультативи (спецкурси, курси за вибором) соціально-психологічної спрямованості. Вивчення психологічних дисциплін дає можливість підліткам пізнати самих себе та оточуючих, сформувати імунітет до негативних викликів сьогодення, організувати усвідомлений вибір майбутньої професії, набути комунікативних навичок, розвивати уміння будувати стосунки з протилежною статтю.

Звертаємо увагу керівників освіти різних рівнів на проблему застосування новітніх інформаційних технологій у методичному та організаційно-правовому забезпеченні діяльності практичних психологів та соціальних педагогів навчальних закладів; необхідно суттєво покращити

роботу офіційних сторінок (сайтів) районних (міських) кабінетів (центрів), продовжити оновлення їх надійними методиками, методичними розробками, програмами, психокорекційними (соціально-перетворювальними) комплексами, що пройшли своєчасно відповідну експертизу, копіями основних нормативних документів, посиланнями на електронні ресурси державних установ, Міністерства, обласного управління освіти і науки, наукових установ, Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи.

4. Основні тенденції розвитку психологічної служби

Характеризуючи сучасний стан розвитку психологічної служби системи освіти, необхідно виокремити ряд основних тенденцій:

- процеси децентралізації, що відбуваються у державі, породжують низку питань щодо оптимізації науково-методичного забезпечення діяльності працівників служби, побудови чіткої системи комунікацій;

- спостерігається посилення дієвої взаємодії фахівців психологічної служби і фахівців психолого-медико-педагогічних консультацій. Спонукає цей процес запровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами;

- збільшення чисельності працівників служби не тільки у загальноосвітніх школах, а й у школах-інтернатах, закладах профтехосвіти, дошкільних і позашкільних навчальних закладах. Проблемою залишається забезпеченість фахівцями ВНЗ усіх типів;

- методична неузгодженість. Працівники служби у своїй діяльності застосовують методики різного типу, іноді сумнівної якості. Причиною цього є відсутність чіткої системи ліцензування психологічних послуг та спеціалістів, що їх надають;

- збільшення кількості випадків протиправної поведінки серед неповнолітніх, конфліктів з батьками, вихователями, однолітками, широке розповсюдження булінгу і жорстокості у тому числі й у соціальних мережах, ігрова і комп'ютерна залежності;

- неналагоджена дієва взаємодія працівників психологічної служби з представниками системи соціального захисту, медицини, поліції, інших установ і організацій у справі надання необхідної допомоги різним категоріям дітей, профілактики девіантної і делінквентної поведінки.

5. Актуальні напрями психологічного забезпечення

Виходячи із зазначених тенденцій і проблем, найбільш актуальними у даний час напрямами психологічного забезпечення освіти є:

- інтеграція структурних підрозділів психологічної служби, організацій, установ, громадських об'єднань, які здійснюють свою діяльність у сфері психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу освіти, в цілісну багаторівневу державно-громадську систему надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу;

- соціально-психологічне проектування, моніторинг та експертиза умов та результатів навчальної діяльності вихованців, учнів і студентів у зв'язку з

процесом реформування окремих складових освітньої галузі;

- соціально-педагогічне і психологічне забезпечення превентивних заходів щодо різних форм узалежнень, соціально небезпечних ігор, фізичного насилля, суїцидальної та агресивної поведінки;

- розробку та запровадження психологічних програм, спрямованих на профілактику асоціальних явищ (алкоголізму, наркоманії, соціального сирітства, насилля, суїцидальної поведінки тощо), труднощів у адаптації, навчанні і вихованні, порушень в поведінці.

6. Важливі кроки, які доцільно вирішити у 2017–2018 навчальному році керівникам обласних, районних, міських управлінь (відділів) освіти і науки для організації належного психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу:

- максимальне забезпечення навчальних закладів усіх типів практичними психологами та соціальними педагогами з фаховою освітою;

- покращення методичного забезпечення діяльності працівників служби, у тому числі і в навчальних закладах новостворених територіальних громад;

- організація надання допомоги постраждалим внутрішньо переміщеним учням і їхнім сім'ям в адаптації до нових умов проживання і навчання, дітям і сім'ям учасників АТО;

- психологічне і соціально-педагогічне забезпечення та супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативна і просвітницька робота з батьками таких дітей;

- аналіз тематики звернень учасників навчально-виховного процесу до працівників психологічної служби вказує на те, що досить актуальною залишається проблема психологічної готовності випускників до зовнішнього незалежного оцінювання. Даній проблемі варто приділити увагу на «години психолога» у 11 класі;

- допомога у вирішенні проблем адаптації дітей до навчального закладу та запобігання конфліктам в учнівських колективах, у тому числі і засобами медіації та миробудування;

- посилення профілактичної роботи щодо протидії торгівлі людьми;

- забезпечення захисту прав і свобод дітей, створення належних соціально-психологічних умов для комфортного освітнього середовища та захисту честі і гідності учнів, вихованців, студентів;

- налагодження ефективної міжсекторальної та міжвідомчої взаємодії із спеціалістами відповідних служб (службою у справах дітей, центрами зайнятості населення, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо) у забезпеченні повноцінного психологічного і соціального розвитку дітей та молоді.

Перелічені проблемні питання варто доповнювати пріоритетними напрямами, які вирішує кожен регіон та навчальний заклад окремо, а також специфічними завданнями спеціаліста, виходячи із конкретних запитів учасників навчально-виховного процесу.